

Kvinnligt entreprenörskap från Karl IX:s tid till i dag

Anita Du Rietzs *Kvinnors entreprenörskap under 400 år* är en unik och högtintressant bok eftersom den fokuserar på kvinnans roll som entreprenör under en så pass lång tidsperiod som 400 år. Resultatet är en omfattande sammanställning som på ett väl avvägt sätt använder sig av statistik och kvalitativa beskrivningar i arbetet med att belysa kvinnligt företagande. Detta görs utifrån flera perspektiv, såsom familjebildning, arvs- och äganderätt, myndighet och kvinnors involvering i olika verksamheter.

Boken har tre huvudsakliga teman som belyser kvinnors entreprenörskap på olika sätt. Detta grepp ger boken dess mångfacetterade och rika innehåll, som torde tilltala en bred publik av läsare. Dessa tre teman är: (1) familjeföretagande och egenföretagande som förklaringsfaktorer till industrialismens genombrott, (2) förutsättningar och kritiska händelser för kvinnligt entreprenörskap och (3) de personliga livsödena hos de drivna och ambitiösa kvinnliga entreprenörer som har levat och lever i Sverige. Temana utgör olika analysnivåer och spänner från individ till strukturellt betingade förhållanden.

Gångse beskrivningar av den svenska industrialismens genombrott lägger vanligtvis tonvikten på två teser, enligt Du Rietz. Den första är vårt lands rika naturresurser och deras förädling med nya exportmöjligheter, den s k järntesen. Den andra är innovationer, vilket även omfattar nya energikällor och transportmedel, den s k härntesen. Du Rietz kompletterar de två förklaringarna av svensk industrialisms genombrott med

kärntesen, vilken lägger särskild fokus vid kärnfamiljeföretagens uppkomst och hur familjeföretagandet har lagt grunden till egenföretagande. Denna utveckling breddade såväl familjens förvärvskällor som möjligheten till kapitalbildning. En tredje, viktig konsekvens av denna utveckling är kvinnans möjlighet till självständigt företagande, oberoende av om hon var gift, änka eller ensamstående – en trend som kom före näringsfrihetens införande 1846 och 1864.

Kärntesen är i hög grad betingad av olika institutionella förutsättningar som har format kvinnans möjligheter att medverka i företagande. Under 1600-talet handlade kvinnans företagande främst om att ägna sig åt familjens angelägenheter, vanligtvis jordbruk eller hantverk. Rådande lagstiftning utestängde kvinnor från eget företagande inom de s k borgerliga näringarna. Skräväsendet var dock öppet för änkor, genom att de tilläts driva den bortgångne makens verksamhet vidare. Kvinnans roll inom skräväsendet har framhållits i historien, bl a för kvinnans goda organisationsförmåga och kompetens. Under 1700-talet gavs dock kvinnor möjlighet att vara egenföretagare genom att starta manufaktur. En central, om än implicit, utgångspunkt i kärntesen är att kvinnor genom aktiv medverkan i familjeföretaget – oavsett verksamhetsområde – skaffade sig kompetens som underlättade för kvinnan att driva verksamheter vidare vid makens bortfall eller som grund för att initiera egen verksamhet (då de institutionella förutsättningarna var i favör).

Ett andra tema i boken är förutsättningar och kritiska händelser för framväxten av kvinnligt entreprenörskap. Du Rietz går emot det allmänna antagandet att 1921 var ett märkesår och en vändpunkt för kvinnligt företagande. Hon menar snarare att de institutionella förutsättningarna för kvinnligt företagande

BOKANMÄLAN

Anita Du Rietz:
Kvinnors entreprenörskap under 400 år, Dialogos Förlag, 2013, 523 sidor, ISBN 978-91-75-04257-2.

de blev mindre gynnsamma under 1900-talet, från att ha vuxit sig starkare från 1700-talets början och framåt. Mellan 1750 och 1930 drev var fjärde yrkesarbetande kvinna företag, medan motsvarande siffra år 2000 endast var fem procent. Det är givetvis en indikation på att kvinnligt företagandet minskade men visar mer på att det skedde en strukturell förändring i svenskt näringsliv, då fler kvinnor (och män) kom att bli anställda. Författarinnans ambition att täcka 400 år av kvinnligt entreprenörskap medför bitvis att detaljrikedomen överskuggar möjligheterna att identifiera och väga olika drivkrafter mot varandra gällande framväxten av kvinnligt entreprenörskap. I bokens avslutande sidor, i kapitlet med slutsatser, presenteras två sammanställningar över företagarklimatet för kvinnligt entreprenörskap. Dessa översikter hade med fördel kunnat placeras tidigare i boken, då de ger överblick över de institutionella betingelser som format framväxten av kvinnligt entreprenörskap. Ett av bokens viktiga bidrag är just kombinationen av de informella och formella institutionernas betydelse för kvinnligt entreprenörskap.

En fråga som förblir oklar eller som Du Rietz inte bottenar i fullt ut – kanske på grund av brist på information eller brister i tillgänglig information – är om och hur kvinnan (som kollektiv) har haft en proaktiv, reaktiv eller passiv roll i framväxten av kvinnligt företagande. Det diskuteras i vissa delar av boken, men diskussionen hade vunnit på större tydlighet. Ett exempel är kapitlet om utbildning som motor för tillväxt och företagande bland kvinnor. Under 1800-talet kom nya lagar och stadgar som säkrade utbildning för allmänheten, exempelvis folkskolestadgan (1842), skolplikt för alla barn (1882) och kvinnors möjlighet till universitetsutbildning (1873). En intressant utveckling är att i kölvattnet av detta etablerades en

rad privata flickskolor av kvinnliga entreprenörer som hade identifierat möjligheter att förse flickor med utbildning efter folkskola. De avgiftsbelagda flickskolorna erbjöd utbildning i paritet med de för pojkar avsedda allmänna läroverken. Utbildning utgjorde alltså en viktig komponent för familjer, riktad till både flickor och pojkar. Quist (1979) visar även på att den ökande andelen utbildade kvinnor kom att ändra strukturen på yrkesinriktningen för kvinnor. Av kvinnor över 15 år arbetade 1870 mer än 90 procent inom jordbruket och i hemmen. 1920 hade denna andel sjunkit till något över 55 procent. Yrkesverksamheten kom även att öka: Vid sekelskiftet försörjde sig 111 000 som företagare, tjänstemän och arbetare utanför jordbruk och hushåll; 1920 var summan 335 000, varav 150 000 som företagare och tjänstemän (Quist 1979, s 190).

Ett tredje tema i boken – i linje med en av författarinnans explicita önsningar med den – är att återge kvinnorna bakom företagskorna: deras livsöden och visioner. Detta är en av bokens stora kvalitéer och bereder läsaren stor behållning och nöje. Glädjande nog så identifierar Du Rietz så många kvinnliga entreprenörer under de studerade 400 åren att de personliga beskrivningarna inte kunde få det utrymme i boken som först var avsikten. Genom färgstarka beskrivningar av driftiga och starka kvinnor får det kvinnliga entreprenörskapet en given plats i företagandets utveckling. För att återge några av de starka personporträtten kan nämnas att det Donnerska handelshuset i Visby startades av paret Donner, men efter makens död 1751 drev Greta Donner grossistverksamheten vidare, vilket bl a innefattade handel med Tyskland. Ett annat starkt kvinnoporträtt är Margareta Hybertsson, som först tillsammans med sin man, och efter dennes bortgång ensam, drev projektet Byggnation av regalskeppet *Vasa*.

Kvinnoporträtten vittnar om att kvinnan – genom deltagande i familjeföretagen – såväl utvecklar verksamhets- och räkenskapskunskap som involveras i för verksamheten kritiska affärsrelationer, vilket möjliggjorde för kvinnorna att driva verksamheterna vidare efter de äkta hälfternas bortgång. Andra exempel på kvinnligt företagande är framväxten av vissa yrkeskårer, såsom barnmorskor, grundare av olika flickskolor och mode-designers.

Ett tema i boken som inte riktigt framkommer men som finns återkommande – om än något fragmentariskt – är kvinnliga entreprenörers roll som innovatörer. Som exempel vittnar flera av de kvinnliga godsägarna och brukspatronerna om kvinnor som både verkade som entreprenörer och innovatörer, främst vad gäller produkter. Det finns även antydning i boken om olika process- och organisationsinnovationer som kvinnor har introducerat. Ett konkret exempel är Hedvig Augusta Björkenstam som 1877 grundade Stockholms Expressbyrå som ett innovativt sätt att organisera bud- och godstransporter från Stockholms Centralstation.

Kvinnors entreprenörskap under 400 år är en lättläst och intressant bok som jag starkt rekommenderar, då den ger värdefulla insikter i företagandets framväxt i

Sverige. Den bjuder på olika forskningsrön, statistik, kuriosas och berättelser om vartannat. Boken vänder sig såväl till olika målgrupper av läsare inom olika fält som till personer med olika nivåer av förkunskaper. Dock medför den breda inriktningen att den röda tråden bitvis försvinner och formatet blir mer av en uppslagsbok. Som vägledning för läsaren hade det varit bra med dels en summering inledningsvis över bokens kapitel som sedan fångas upp av kapitelsammanfattningarna avslutningsvis, dels en tidslinje som visar på olika betydelsefulla årtal. Med enkla medel – såsom en tidslinje eller en ordlista med nyckelbegrepp – skulle författarinnan ha skapat en bättre översikt över bokens rika och detaljerade beskrivning av kvinnors entreprenörskap. Boken är ett viktigt inslag i debatten om kvinnors roll, förutsättningar och drivkrafter för entreprenörskap och innovation och utgör en källa för fortsatt inspiration och diskussioner på temat!

Maria Adenfelt

Docent i företagsekonomi, Entreprenörskapsforum

REFERENS

Quist, G (1979), ”Kvinnan i yrkeslivet och kamp för jämställdhet”, *Den svenska historien*, band 13, Bonnier Lexikon, Stockholm.